

Marcin ŁYSKO*

 <https://orcid.org/0000-0002-2789-4679>

DZIAŁALNOŚĆ KOLEGIÓW DO SPRAW WYKROCZEŃ W OKRESIE OBOWIĄZYWANIA STANU WOJENNEGO

(Streszczenie)

W okresie obowiązywania stanu wojennego (13 grudnia 1981 r. – 31 grudnia 1982 r.) zakres kompetencji kolegiów do spraw wykroczeń uległ znacznemu rozszerzeniu. Dekret o stanie wojennym ustanowił nowe stany faktyczne wykroczeń polegających na naruszeniu rygorów stanu wojennego oraz podwyższył kary orzekane za szereg wykroczeń. Wszystkie sprawy o najpoważniejsze wykroczenia rozstrzygano w trybie postępowania przyśpieszonego. Tryb ten nie przewidywał gwarancji procesowych osoby obwinionej. Wysokie grzywny podlegające natychmiastowej zamianie na areszt zastępczy orzekano zwłaszcza w sprawach o wykroczenia, którym nadzorujące kolegia Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przypisywało charakter polityczny. Surowe karanie sprawców takich wykroczeń jak uczestnictwo w akcji strajkowej czy udział w demonstracjach ulicznych miało na celu zastraszenie społeczeństwa i utrzymanie obywateli w posłuchu wobec władzy komunistycznej.

Słowa kluczowe: prawo wykroczeń; dekret o stanie wojennym; postępowanie przyśpieszone; kara aresztu zastępczego

1. Wprowadzenie

Niniejszy artykuł zawiera analizę orzecznictwa kolegiów do spraw wykroczeń w okresie obowiązywania stanu wojennego (13 grudnia 1981 r. – 30 grudnia 1982 r.). Wprowadzeniu w dniu 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego na całym terytorium Polski¹ towarzyszyło znaczące rozszerzenie zakresu kompetencji kole-

---

* Dr hab., adiunkt, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Prawa, Katedra Filozofii i Historii Prawa; e-mail: marcin.lysko@uwb.edu.pl

¹ Uchwała Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa (Dz.U. nr 29, poz. 155).

giów do spraw wykroczeń, które funkcjonowały przy jednoosobowych organach wykonawczych wszystkich szczebli podziału terytorialnego kraju². Odwołania od orzeczeń zapadłych w I instancji rozpatrywały kolegia szczebla wojewódzkiego, działające przy wojewodach jako organach administracji ogólnej. Jedyne w przypadku orzeczenia kary aresztu zasadniczego lub kary ograniczenia wolności osobie ukaranej w I instancji przysługiwało prawo żądania skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego. W ograniczonym zakresie kontrolę orzecznictwa w sprawach o wykroczenia sprawowały sądy rejonowe³. Pracą kolegium kierował przewodniczący – z reguły pracownik aparatu administracji spraw wewnętrznych – który przekazywał sprawy do rozpoznawania przez trzyosobowe składy orzekające, składające się z przedstawicieli tzw. czynnika społecznego⁴. Zarówno przewodniczący kolegium, jak i jego zastępca powinni byli legitymować się ukończeniem wyższych studiów prawniczych lub administracyjnych⁵.

Fakt usytuowania kolegiów przy terenowych organach administracji ogólnej, które jednocześnie wykonywały ich obsługę organizacyjno-prawną, skutkowało faktycznym podporządkowaniem orzecznictwa w sprawach o wykroczenia resortowi spraw wewnętrznych. Oficjalnym wyrazem tej zależności było powierzenie Ministrowi Spraw Wewnętrznych zwierzchniego nadzoru nad orzecznictwem w sprawach o wykroczenia, który w imieniu ministra wykonywał Departament Społeczno-Administracyjny MSW (DSA MSW). W ramach zwierzchniego nadzoru minister wydawał m.in. wytyczne co do polityki orzecznictwa w sprawach o wykroczenia. Czyniły one fikcyjną deklarowaną przez ustawodawcę niezawisłość członków kolegiów, gdyż wiązały składy orzekające kolegiów przy rozstrzyganiu określonej kategorii spraw na równi z przepisami prawa wykroczeń rangi ustawowej. Wydanie orzeczenia wbrew wytycznym mogło stanowić podstawę odwołania do kolegium drugiej instancji lub uchylecia prawomocnego orzeczenia w trybie nadzoru

² Kolegia I instancji były usytuowane przy naczelnikach gmin, naczelnikach mniejszych miast, naczelnikach dzielnic w dużych miastach oraz prezydentach miast. **J. Smereczański**, *Mija kolejna kadencja, Zagadnienia Wykroczeń (ZW) 1982/4–5*, s. 3.

³ **T. Bojarski**, *Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń na tle rozwiązań europejskich*, *Annales UMCS, Sectio G 1993/XL*, s. 17–18.

⁴ Członkowie kolegiów rekrutowali się spośród kandydatów zgłaszanych przez organizacje polityczne i społeczne oraz zakłady pracy. Prawa zgłaszania kandydatów na członków kolegiów nie posiadali natomiast zwykli obywatele. Listy kandydatów na członków kolegiów sporządzały terenowe organy administracji spraw wewnętrznych, a formalnego wyboru dokonywały rady narodowe jako organy samorządu socjalistycznego. **M. Łysko**, *Zasady obsady personalnej kolegiów karno-administracyjnych Polski Ludowej*, *Miscellanea Historico-Iuridica 2013/XII*, s. 328.

⁵ **K. Siarkiewicz**, *Kształtowanie się ustroju kolegiów*, *ZW 1977/4–5*, s. 41.

przez specjalne komisje funkcjonujące przy wojewodach⁶. W praktyce wydawane przez MSW wytyczne nakazywały kolegiom prowadzenie polityki ukierunkowanej przede wszystkim na osiągnięcie celów ogólnoprewencyjnych. Poprzez stosowanie surowych kar orzecznictwo kolegiów miało służyć zastraszaniu społeczeństwa i utrzymaniu obywateli w posłuchu wobec władzy komunistycznej⁷.

Szczególne nasilenie represyjności orzecznictwa kolegiów miało miejsce w okresie obowiązywania stanu wojennego, którego reżim prawny ustanawiał dekret Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym⁸. Przepisy karne dekretu poszerzały zakres spraw rozpoznawanych przez kolegia o nowe stany faktyczne wykroczeń polegających na naruszeniu rygorów stanu wojennego. Oprócz czasowego zawieszenia podstawowych praw i wolności obywatelskich rygory te wyrażały się także w nałożeniu na obywateli nowych obowiązków⁹. Wraz z zawieszeniem w dniu 31 grudnia 1982 r. stanu wojennego¹⁰ zachowania polegające na naruszeniu powyższych rygorów przestały być czynami karalnymi. Dekret o stanie wojennym zaostrzał również kary grożące za niektóre dotychczasowe wykroczenia, zwłaszcza te godzące w porządek i spokój publiczny. Możliwość stosowania podwyższonych kar obowiązywała do momentu zniesienia stanu wojennego¹¹ w dniu 22 lipca 1983 r.¹²

⁶ **M. Łysko**, *Kształtowanie polityki karnej w sprawach o wykroczenia przez aparat administracji Polski Ludowej*, w: **T. Bykowa, A. Górak, J. Legieć** (red.), *Dzieje biurokracji*, t. VIII, Lublin 2018, s. 169–172.

⁷ **A. Marek**, *Problemy reformy polskiego prawa wykroczeń*, w: **Z. Ćwiąkalski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll** (red.), *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994, s. 197.

⁸ Dz.U. nr 29, poz. 154.

⁹ Najważniejsze rygory stanu wojennego dotyczyły:

- zawieszenia prawa do przeprowadzania strajków i akcji protestacyjnych,
- ograniczenia swobody poruszania się osób,
- wprowadzenia wymogu posiadania dokumentu potwierdzającego tożsamość,
- wprowadzenia zakazu dokonywania zdjęć i filmowania,
- wprowadzenia kontroli wykonywania przewozów towarowych,
- poddania kontroli ruchu środków transportowych,
- wprowadzenia powszechnego obowiązku wykonywania pracy,
- wprowadzenia świadczeń szczególnych na rzecz gospodarki żywnościowej,
- wprowadzenia reglamentacji zaopatrzenia ludności,
- kontroli najmu lokali mieszkalnych.

¹⁰ Uchwała Rady Państwa z dnia 19 grudnia 1982 r. w sprawie zawieszenia stanu wojennego (Dz.U. nr 42, poz. 275).

¹¹ Uchwała Rady Państwa z dnia 20 lipca 1983 r. w sprawie zniesienia stanu wojennego (Dz.U. nr 39, poz. 178).

¹² **Z. Śpiewak**, *Sprawy o wykroczenia w okresie zawieszenia stanu wojennego*, ZW 1983/1, s. 14.

2. Prawo wykroczeń stanu wojennego

Wprowadzenie szeregu nowych stanów faktycznych polegających na naruszeniu rygorów stanu wojennego wykroczeń skutkowało zwiększonym wpływem wniosków o ukaranie do kolegiów, które w 1982 r. rozpoznały 266 tysięcy spraw więcej niż w roku poprzednim¹³. Spośród nowych stanów faktycznych wykroczeń dekret o stanie wojennym na pierwszym miejscu wymieniał uczestnictwo w strajku lub akcji protestacyjnej. Czyny te były zagrożone karami aresztu lub grzywny do maksymalnej wysokości. Ponieważ dotychczasowe ustawodawstwo nie знаło pojęcia strajku, stąd na potrzeby praktyki posłużono się określeniem zawartym w tezach do poddanej społecznej dyskusji w marcu 1981 r. ustawy o związkach zawodowych. Oznaczało to traktowanie w kategoriach wykroczenia przypadków zbiorowego powstrzymywania się pracowników od wykonywania określonego rodzaju pracy na rzecz zatrudniającego ich zakładu pracy. Również pojęcie akcja protestacyjna nie zostało określone w żadnym akcie prawnym rangi ustawowej, aczkolwiek termin ten występował w dokumentach tworzonych na użytek służbowy resortu spraw wewnętrznych. Według przyjętej przez DSA MSW definicji akcja protestacyjna stanowiła naruszenie, a przynajmniej narażenie zasad spokoju, ładu lub porządku publicznego albo dyscypliny społecznej. Celem akcji protestacyjnej było wyrażenie przez jej uczestników negatywnego stosunku wobec decyzji podjętych przez organy państwa w sferze politycznej i gospodarczej albo istniejącej w danej dziedzinie sytuacji społecznej¹⁴.

Kolejne z nowych stanów faktycznych wykroczeń dotyczyły naruszenia ograniczeń w zakresie swobody poruszania się. Karą aresztu lub grzywny w maksymalnym wymiarze zagrożona była samowolna zmiana miejsca pobytu stałego lub czasowego¹⁵, a także przebywanie w strefie nadgranicznej bez wymaganego zezwolenia lub wbrew przewidzianym w zezwoleniu warunkom¹⁶. Nieco łagodniej dekret o stanie wojennym traktował sprawców nieprzestrzegających tzw. godziny milicyjnej, czyli zakazu przebywania osób w miejscach

¹³ J. Lewiński, *Orzecznictwo kolegiów do spraw wykroczeń w 1982 r.*, ZW 1983/2, s. 3.

¹⁴ Z. Śpiewak, *Pojęcie strajku i akcji protestacyjnej w prawie o wykroczeniach*, ZW 1982/3, s. 55–58.

¹⁵ Obowiązek posiadania zezwoleń na zmianę miejsca pobytu stałego lub czasowego został wprowadzony rozporządzeniem Ministra Obrony Narodowej z dnia 12 grudnia 1981 r. (Dz.U. nr 29, poz. 164).

¹⁶ T. Chrustowski, *Prawo karne stanu wojennego*, w: F. Prusak (red.), *Prawo stanu wojennego*, Warszawa 1982 s. 123.

publicznych na terenie całego kraju od godz. 22.00 do 6.00. Naruszenie ustanowionej przez MSW lub poszczególnych wojewodów godziny milicyjnej stanowiło wykroczenie zagrożone aresztem w wymiarze do 1 miesiąca lub grzywną do maksymalnej wysokości tej kary¹⁷. Ustanowieniu ograniczeń w zakresie swobody poruszania się towarzyszyło wprowadzenie wymogu posiadania przez osoby przebywające w miejscu publicznym dokumentu stwierdzającego tożsamość. Naruszenie powyższego wymogu stanowiło czyn zagrożony grzywną w wysokości do 500 złotych, czyli karą dosyć łagodną na tle pozostałych wykroczeń, ujętych w przepisach karnych dekretu o stanie wojennym.

Przedstawione powyżej wykroczenia najczęściej występowały w praktyce kolegiów orzekających w sprawach o naruszenie rygorów stanu wojennego w początkach jego obowiązywania. Wskazuje na to m.in. sprawozdanie z działalności kolegium d/s wykroczeń przy Naczelniku Dzielnicy Warszawa-Śródmieście, które w okresie do 22 stycznia 1982 r. rozpoznało 1200 spraw o wykroczenia spenalizowane w dekrete o stanie wojennym. Zdecydowanie dominowały sprawy o naruszenie swobody poruszania się (67%), dosyć licznie występowały także wykroczenia zmiany miejsca pobytu bez wymaganego zezwolenia (25%). Stosunkowo niewiele (zaledwie 6,33%) spraw dotyczyło braku dokumentu tożsamości w miejscu publicznym. Ponadto do kolegium trafiły nieliczne wnioski o ukaranie za uczestnictwo w strajku lub akcji protestacyjnej (16 spraw) oraz dokonywanie zdjęć lub filmowanie zakazanych obiektów¹⁸ (4 sprawy)¹⁹.

Ostatnie z wymienionych wykroczeń było zagrożone karami aresztu lub grzywny w wysokości do górnej granicy tych kar, ponadto wobec jego sprawców kolegium mogło orzec karę dodatkową przepadku przedmiotów służących do popełnienia wykroczenia. Równie surowe kary zasadnicze dekret o stanie wojennym przewidywał za wykroczenia przeciwko rygorom dotyczącym przewozu osób lub rzeczy²⁰ oraz naruszenie ograniczeń w zakresie ruchu środków transportu²¹. Takimi samymi sankcjami były opatrzone czyny o charakterze

¹⁷ J. Lewiński, *Prawo o wykroczeniach w okresie stanu wojennego*, ZW 1982/1–2, s. 26–27.

¹⁸ Na mocy upoważnienia zawartego w art. 20 dekretu stanie wojennym poszczególni wojewodowie wprowadzili zakaz dokonywania zdjęć fotograficznych i filmowych określonych obiektów i miejsc albo na określonych obszarach.

¹⁹ Cz. Bareja, *Działalność kolegium w warunkach stanu wojennego*, ZW 1982/1–2, s. 13–14.

²⁰ Spośród przewidzianych w dekrete o stanie wojennym ograniczeń lub zakazów w tym zakresie wprowadzono jedynie ograniczenia dotyczące usług łączności pocztowej. Polegały one na zawieszeniu przyjmowania paczek pocztowych, z wyjątkiem paczek zawierających leki, środki i przedmioty niezbędne dla ratowania życia lub zdrowia oraz paczek z odzieżą i żywnością.

²¹ Wykroczeniem było naruszenie wprowadzonego na mocy zarządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 12 grudnia 1981 r. (Monitor Polski nr 30, poz. 274) zakazu wykonywania lotów

spekulacyjnym, które naruszały znacząco rozszerzone w związku z wprowadzeniem stanu wojennego zasady reglamentacji zaopatrzenia ludności w podstawowe artykuły żywnościowe oraz w niektóre artykuły nieżywnościowe²². Martwą literą pozostał natomiast przepis dekretu o stanie wojennym penalizujący aresztem lub grzywną w maksymalnej wysokości czyny skierowane przeciwko świadczeniom szczególnym na rzecz gospodarki żywnościowej. Rada Ministrów nie skorzystała bowiem z przewidzianego w dekreście o stanie wojennym uprawnienia do nałożenia tego rodzaju świadczeń na osoby fizyczne lub prawne będące właścicielami gospodarstw rolnych.

Szereg nowych stanów faktycznych wykroczeń zagrożonych było wyłącznie karą grzywny w wysokości do maksymalnego wymiaru tej kary²³. Spośród nich najczęściej w praktyce kolegów występowały czyny polegające na naruszeniu powszechnego obowiązku pracy, który został wprowadzony 30 grudnia 1981 r. przez Radę Ministrów na mocy zawartego w dekreście o stanie wojennym upoważnienia²⁴. Obowiązkiem pracy objęto wszystkich mężczyzn w wieku od 18 do 45 lat, niewykonujących dotychczas pracy społecznie użytecznej. Mieli oni zgłaszać się do terenowego organu administracji państwowej stopnia podstawowego celem ujęcia ich w ewidencji osób pozostających bez pracy. Po zarejestrowaniu wydawano im skierowanie do podjęcia pracy w wybranym zakładzie

---

polskich i obcych statków powietrznych w przestrzeni powietrznej nad obszarem lądowym, wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym PRL.

²² W 1976 r. wprowadzono kartki na cukier, lecz dopiero kryzys gospodarczy początków dekad lat osiemdziesiątych skutkowało wprowadzeniem rozbudowanego systemu reglamentacji. W 1981 r. systemem kartkowym objęto sprzedaż mięsa, masła, ryżu, kaszy, mydła i proszku do prania. W okresie stanu wojennego reglamentację rozszerzono na czekoladę, alkohol, benzynę i szereg innych, osiągając zakres reglamentacji znacznie szerszy niż obowiązujący w czasie okupacji hitlerowskiej. Szerzej na ten temat **A. Zawistowski**, *Bilety do sklepu. Handel reglamentowany w PRL*, Warszawa 2017.

²³ Tego rodzaju sankcje dekret o stanie wojennym przewidywał w przypadku:

- naruszenia wprowadzonych na okres stanu wojennego ograniczeń w zakresie przerobu i obrotu określonymi produktami rolnymi;
- uprawiania turystyki oraz sportów żeglarskich lub wioślarskich na morskich wodnych wewnętrznych i morskich wodach terytorialnych;
- uniemożliwienia zajęcia lokalu mieszkalnego przydzielonego osobie uprawnionej na mocy decyzji administracyjnej lub na utrudniania korzystania z takiego lokalu. Wobec niewprowadzenia przez Radę Ministrów odmiennych zasad najmu lokali na okres stanu wojennego, przepis ten nie miał praktycznego zastosowania.

²⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1981 r. w sprawie wprowadzenia powszechnego obowiązku wykonywania pracy w czasie obowiązywania stanu wojennego (Dz.U. nr 32, poz. 187).

tw. sektora uspołecznionego. Odmowa podjęcia bez usprawiedliwionej przyczyny pracy wskazanej w skierowaniu stanowiła wykroczenie zagrożone karą grzywny do maksymalnej wysokości. Tego rodzaju sankcja była przewidziana również w przypadku uchylania się od wykonywania pracy nawiązanej na mocy otrzymanego skierowania, niewykonywania poleceń kierownika uspołecznionego zakładu pracy oraz odmowy przeniesienia się do innego zakładu pracy²⁵.

Oprócz ustanowienia nowych stanów faktycznych wykroczeń dekret o stanie wojennym zaostrzał kary grożące za określone wykroczenia, zawarte w części szczególnej kodeksu wykroczeń²⁶ (kw). Były to przede wszystkim wykroczenia godzące w spokój i porządek publiczny oraz działalność instytucji państwowych i społecznych. Kary grożące sprawcom tego rodzaju czynów zostały uzupełnione o areszt w maksymalnej wysokości. Podobnie postąpiono w przypadku zagrożonego wyłącznie karami o charakterze wolnościowym wykroczenia niedopełnienia obowiązku meldunkowego oraz wykroczenia rozpowszechniania publikacji i widowisk bez wymaganego zezwolenia²⁷. Kolejnym przejawem zaostrzenia represyjności prawa wykroczeń na czas obowiązywania stanu wojennego było podniesienie do górnego pułapu grzywien przewidzianych w wybranych przepisach kodeksu wykroczeń²⁸. Operacja ta dotyczyła nie tylko wykroczeń godzących w spokój i porządek publiczny, lecz również takich czynów karalnych, jak nielegalny ubój zwierzęcia, paserstwo nieumyślne oraz niszczenie sadzonek lub trawy na gruntach rolnych i leśnych²⁹.

3. Postępowanie w sprawach o wykroczenia z dekretu o stanie wojennym

Dekret Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1982 r. o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego³⁰ przewidywał jako regułę rozstrzyganie spraw o nowe stany faktyczne wykroczeń w postępowaniu przyspieszonym³¹. Ten szczególny tryb postępowania

²⁵ J. Lewiński, *Prawo wykroczeń w okresie...*, s. 28–30.

²⁶ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. nr 12, poz. 114).

²⁷ Wykroczenie to było spenalizowane w ustawie z dnia 31 lipca 1981 r. o kontroli publikacji i widowisk (Dz.U. nr 20, poz. 99). Dekret o stanie wojennym nałożył obowiązek uzyskania zezwolenia na rozpowszechnienie publikacji dotychczas wyłączonych spod kontroli. H. Kozłowska, *Kontrola publikacji i widowisk w okresie stanu wojennego*, ZW 1982/1–2, s. 31.

²⁸ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. (Dz.U. nr 12, poz. 114).

²⁹ J. Lewiński, *Prawo wykroczeń w okresie...*, s. 30.

³⁰ Dz.U. nr 20, poz. 156.

³¹ F. Prusak, *Proces karny stanu wojennego*, s. 150–152.

nia rozciągnięto także na ponad 100 wykroczeń określonych w kw i ustawach szczególnych³². Miał on w szczególności zastosowanie do kodeksowych wykroczeń przeciwko spokojowi i porządkowi publicznemu, czynów godzących w prawidłowe funkcjonowanie instytucji państwowych oraz wykroczeń przeciwko urządzeniom użytku powszechnego³³.

Przekazanie w okresie stanu wojennego szeregu spraw o wykroczenia do postępowania przyśpieszonego oznaczało istotne osłabienie pozycji procesowej osoby obwinionej. Leżące u podstaw stosowania trybu przyśpieszonego założenie szybkości postępowania skutkowało wprowadzeniem odstępstw od generalnych zasad postępowania w sprawach o wykroczenia. Odstępstwa te występowały już na etapie wszczęcia postępowania, gdyż kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia³⁴ (kpsw) za niezbędny warunek stosowania trybu przyśpieszonego przyjmował „schwywanie na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem sprawcy wykroczenia”³⁵. Konsekwencją schwywania sprawcy było jego zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie przez funkcjonariuszy MO na rozprawę przed kolegium³⁶. Jeżeli zatrzymanie miało miejsce w godzinach nocnych, kiedy nie odbywały się posiedzenia kolegiów, wówczas sprawca wykroczenia oczekiwał na rozprawę w areszcie milicyjnym. Po doprowadzeniu zatrzymanego sprawcy wykroczenia do kolegium funkcjonariusz MO składał wnioski o ukaranie obwinionego, który wbrew obowiązującej w postępowaniu zwyczajnym zasadzie pisemności mógł być zgłoszony ustnie do protokołu. Przewodniczący kolegium sprawdzał otrzymany wniosek o ukaranie pod kątem możliwości jego rozpatrzenia w postępowaniu przyśpieszonym, po czym kierował sprawę do niezwłocznego rozpoznania przez wytypowany skład orze-

³² **Z. Jankowski, P. Kalinowski, R. Kubiak**, *Postępowania szczególne w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w okresie obowiązywania stanu wojennego (Komentarz do dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r.)*, Warszawa 1982, s. 75.

³³ Było to m.in. nieopuszczenie zbiegowiska publicznego pomimo wezwania uprawnionego organu, zwoływanie zgromadzenia bez zezwolenia, organizowanie zbiórek publicznych bez zezwolenia, zakładanie bez zezwolenia urządzeń megafonowych, wprowadzanie w błąd organu państwowego, umyślne usuwanie ogłoszeń umieszczonych przez instytucję państwową, rzucanie kamieniami w pojazd znajdujący się w ruchu, tamowanie lub utrudnianie ruchu na drodze publicznej, samowolne używanie mienia ruchomego – cudzego lub społecznego, złośliwe utrudnianie korzystania z urządzeń użytku publicznego, niedopełnienie w terminie obowiązku rejestracji urodzin lub zgonu, niedopełnienie obowiązku meldunkowego.

³⁴ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. (Dz.U. nr 20, poz. 156).

³⁵ Art. 71 § 1 kpsw.

³⁶ **M. Siewierski, J. Lewiński, Z. Leoński, J. Gościcki**, *Komentarz do kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz do ustawy o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń*, Warszawa 1973, s. 124.

kający³⁷. Natomiast w zwyczajnym trybie postępowania obowiązywał wymóg powiadomienia obwinionego o terminie i miejscu rozprawy przynajmniej 7 dni przed wyznaczonym przez przewodniczącego kolegium terminem³⁸.

Wprawdzie podczas rozprawy prowadzonej w trybie przyspieszonym teoretycznie obowiązywały przewidziane w kpsw zasady procesowe, to w praktyce wzgląd na szybkość postępowania ograniczał przysługujące obwinionemu prawo do obrony. Zatrzymany na gorącym uczynku i niezwłocznie doprowadzony przed kolegium sprawca wykroczenia nie miał możliwości wybrania sobie obrońcy, stąd udział adwokata w postępowaniu przyspieszonym miał miejsce niezwykle rzadko. Ograniczał się bowiem do sytuacji, gdy adwokat „znalazł się w budynku kolegium przypadkowo albo ma tyle silnej woli, iż wykorzysta również przypadkową wiadomość o toczących się w kolegiach rozprawach i z własnej woli tam pójdzie”. Powyższa uwaga została wyrażona w wydanej staraniem Komisji Interwencji i Praworządności NSZZ „Solidarność” broszurze piętnującej przejawy łamania prawa w praktycznej działalności kolegiów do spraw wykroczeń³⁹. Zdaniem autorów tej broszury prawo do obrony podczas rozprawy odbywającej się w trybie przyspieszonym „zostaje praktyczne przekreślone [...] z obrazą art. 14 pkt 3 Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich”. Podkreślając iluzoryczny charakter prawa do obrony, wskazywali na towarzyszącą kolegiom niechęć do ustalenia prawdy obiektywnej. Wyrażała się ona w niedopuszczaniu dowodów przemawiających na korzyść obwinionego, wskutek czego w rozpatrywanych w postępowaniu przyspieszonym sprawach o podłożu politycznym w ogóle nie występowali świadkowie obrony. Składane przez obwinionych wnioski w tym zakresie były konsekwentnie odrzucające przez kolegia, które wydawały orzeczenia o ukaraniu wyłącznie w oparciu o dowody wskazane we wniosku o ukaranie. Z reguły były to protokoły zeznań funkcjonariuszy MO uczestniczących w ujęciu na gorącym uczynku sprawcy wykroczenia⁴⁰. W przeciwieństwie do procesu karnego na gruncie postępowania w sprawach o wykroczenia dopuszczalne były odstępstwa od zasady bezpośredniości, które wyrażały się m.in. w możliwości odczytania protokołów przesłuchania świadka. Przesłanką skorzystania z tego rozwiązania było towarzyszące przewodniczącemu składu orzekającego kolegium przekonanie o bra-

³⁷ T. Nowak, *Postępowanie przyspieszone w okresie stanu wojennego*, ZW 1982/3, s. 50–52.

³⁸ Art. 48 kpsw.

³⁹ *Kolegia ds. wykroczeń w PRL (rozwiązania ustawowe i praktyka)*. Broszura opracowana i wydana staraniem Komisji Interwencji i Praworządności NSZZ „Solidarność” oraz Małopolskiego Komitetu Walki o Praworządność, Warszawa–Kraków 1987, s. 18.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 18–19.

ku konieczności bezpośredniego przeprowadzenia dowodu⁴¹. W odniesieniu do funkcjonariuszy MO uczestniczących w zatrzymaniu obwinionego rezygnację z przesłuchania w charakterze świadka uzasadniano faktem wykonywania przez nich ważnych obowiązków służbowych w czasie rozprawy przed kolegium.

Objęcie na okres stanu wojennego postępowaniem przyśpieszonym praktycznie wszystkich wykroczeń o dużym ciężarze gatunkowym oznaczało niekorzystne z punktu widzenia obwinionych skrócenie poszczególnych terminów procesowych oraz terminów związanych z wykonaniem orzeczonej kary. O ile skrócenie do 3 dni terminu zaskarżenia orzeczenia było uzasadnione względami szybkości postępowania, to mianem odstępstwa od zasad obowiązujących na gruncie prawa karnego należy określić natychmiastową wykonalność orzeczeń zapadłych w trybie przyśpieszonym. Wniesienie środka odwoławczego nie wstrzymywało bowiem wykonania orzeczenia, wskutek czego ukaranego aresztem zasadniczym prosto z rozprawy przewożono do zakładu karnego. Ukarany grzywną podlegającą zamianie na areszt zastępczy powinien ją zapłacić w terminie 3 dni, ale w praktyce kolegia orzekające często korzystały z możliwości zobowiązania ukaranego do niezwłocznego uiszczenia grzywny. Jeżeli ukarany nie posiadał przy sobie wystarczającej sumy pieniędzy na opłacenie wymierzonej w trybie przyśpieszonym grzywny, to wówczas w trybie natychmiastowym był osadzany w zakładzie karnym⁴².

4. Postępowanie przyśpieszone w okresie stanu wojennego

W największym stopniu postępowanie przyśpieszone było wykorzystywane celem represjonowania osób naruszających rygory stanu wojennego w pierwszych miesiącach po jego wprowadzeniu. W trybie przyśpieszonym rozpatrywano bowiem sprawy o nieprzestrzeganie tzw. godziny milicyjnej, które do momentu jej zniesienia z końcem kwietnia 1982 r. stanowiły niemal 80% ogółu spraw o wykroczenia spenalizowane w dekreście o stanie wojennym. Ponadto w omawianym okresie 11,3% sprawców ukaranych w trybie przyśpieszonym nie respektowało obowiązku posiadania przy sobie w miejscach publicznych dowodu osobistego, a 3,2% uczestniczyło w strajku lub akcji protestacyjnej⁴³. Po zniesieniu z początkiem maja 1982 r. godziny milicyjnej liczba wniosków

⁴¹ Art. 55 § 1 kpsw.

⁴² **M. Melezini**, *Prawo karne stanu wojennego*, Miscellanea Historico-Iuridica 2005/III, s. 129.

⁴³ **R. Pocztaerek, E. Kurowski**, *Zwalczanie niektórych wykroczeń w okresie stanu wojennego przez funkcjonariuszy MO*, ZW 1982/6, s. 10.

o ukaranie podlegających rozpatrzeniu w trybie przyspieszonym uległa zmniejszeniu o ponad 50%, gdyż tryb ten miał zastosowanie głównie wobec sprawców przebywających w miejscach publicznych bez dokumentu stwierdzającego tożsamość⁴⁴. O ile w pierwszym półroczu 1982 r. w postępowaniu przyspieszonym zapadło niemal 169 tysięcy rozstrzygnięć, to w kolejnym półroczu kolegia wydały w tym trybie zaledwie 72 tysiące orzeczeń. W skali całego roku aż 37,1% orzeczeń wydanych przez kolegia po przeprowadzeniu rozprawy przypadło na postępowanie przyspieszone, przy czym w najszerszym zakresie tryb ten stosowały kolegia funkcjonujące w dużych miastach – Warszawie i Krakowie. Ponad 50% rozstrzygnięć kolegiów warszawskich i krakowskich zapadło w postępowaniu przyspieszonym, co należy powiązać z faktem szczególnego nasilenia wykroczeń naruszających rygory stanu wojennego na terenie dużych aglomeracji miejskich. Na przeciwnym biegunie znalazło się typowo rolnicze województwo chełmskie, gdzie w 1982 r. zaledwie 10,4% orzeczeń zostało wydanych w trybie przyspieszonym⁴⁵.

Duża rola postępowania przyspieszonego na terenie dużych miast wynikała m.in. z rozpatrywania przez tamtejsze kolegia szczególnej grupy spraw, jaką w opinii MSW stanowiły „wykroczenia z różnych akcji protestacyjnych i zajęć ulicznych”. Akcje protestacyjne miały miejsce przede wszystkim w pierwszych tygodniach po wprowadzeniu stanu wojennego, natomiast od maja 1982 r. sprzeciw społeczny wobec polityki władz komunistycznych przybrał formę demonstracji ulicznych. Demonstracje uliczne były organizowane z okazji kolejnych miesięcznic wprowadzenia stanu wojennego oraz rocznicy powstania NSZZ Solidarność. Największy zasięg miała demonstracja rocznicowa przeprowadzona 31 sierpnia 1982 r., gdyż według informacji MSW „objęła kilkadziesiąt miast Polski”. Świadczy o tym fakt zatrzymania przez funkcjonariuszy MO aż 5666 uczestników tej demonstracji, podczas gdy w wyniku pozostałych zajęć ulicznych mających miejsce w okresie od maja do października 1982 r. w aresztach znalazło się 5466 osób. Byli to przeważnie młodzi ludzie, w wieku poniżej 30 lat. W stosunku do ponad połowy zatrzymanych w 1982 r. uczestników demonstracji ulicznych (6147 osób) zostały sporządzone wnioski o ukaranie w trybie postępowania przyspieszonego za wykroczenie nieopuszczenia

⁴⁴ Informacja o realizacji przez kolegia do spraw wykroczeń przepisów dekretu o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego, Archiwum Akt Nowych, zespół akt KC PZPRR, sygn. teczki LI/118 (AAN KC PZPR LI/118), s. 55.

⁴⁵ **J. Lewiński**, *Orzecznictwo kolegiów do spraw wykroczeń w 1982 r.*, ZW 1983/2, s. 3.

zbiegowiska pomimo wezwania uprawnionego organu⁴⁶. Nie wszystkie wnioski o ukaranie wskazywały w sposób bezsporny na fakt popełnienia wykroczenia przez sprawcę ujętego na gorącym uczynku, wskutek czego zostały odrzucone na etapie selekcji przez przewodniczącego kolegium. Ostatecznie kolegia rozpoznały na rozprawach odbywających się w trybie postępowania przyspieszonego 5905 spraw, wydając 5710 rozstrzygnięć o ukaraniu aresztem zasadniczym lub grzywną podlegającą zamianie na areszt. Aresztem zasadniczym w wymiarze od 1 do 3 miesięcy ukarano 11% obwinionych o udział w demonstracjach ulicznych, co świadczy o wyjątkowo surowym traktowaniu sprawców tego rodzaju wykroczeń. Odsetek kar aresztu zasadniczego orzeczonych przez kolegia w trybie postępowania przyspieszonego podczas obowiązywania stanu wojennego kształtował się bowiem na poziomie 3,6%⁴⁷.

Również grzywny wymierzone uczestnikom demonstracji ulicznych z reguły oscylowały wokół górnego pułapu tej kary, który pod koniec maja 1982 r. uległ czterokrotnemu podwyższeniu do poziomu 20 tysięcy złotych⁴⁸. Operacja podwyższenia górnej granicy kary grzywny, która od czasu wejścia w życie kw utrzymywała się na poziomie 5000 złotych, była potrzebna z uwagi na galopującą inflację i związany z nią znaczący spadek siły nabywczej pieniądza⁴⁹. Jednakże fakt przeprowadzenia tej operacji w okresie stanu wojennego wpisuje się w cechującą MSW tendencję do traktowania orzecznictwa kolegiów jako instrumentu represjonowania społeczeństwa w drodze orzekania surowych kar, zwłaszcza w niekorzystnym z punktu widzenia obwinionego postępowaniu przyspieszonym. W okresie stanu wojennego aż 45% grzywien wymierzonych w tym trybie postępowania podlegało zamianie na areszt zastępczy⁵⁰, co oznaczało potencjalną możliwość osadzenia w więzieniu 80 326 sprawców wykroczeń ukaranych przez kolegia grzywną. Z przysługującej w postępowaniu przyspieszonym możliwości zarządzenia natychmiastowej wykonalności zastępczej kary aresztu kolegia najczęściej korzystały, orzekając w sprawach o udział w demonstracjach ulicznych i inne wykroczenia

⁴⁶ Informacja o stosowaniu prawa w okresie stanu wojennego w celu umocnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz dyscypliny społecznej, AAN KC PZPR LI/118, s. 39–42.

⁴⁷ Informacja o realizacji..., AAN KC PZPR LI/118, s. 56.

⁴⁸ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz.U. nr 16, poz. 125).

⁴⁹ J. Jakubowska-Hara, *Grzywna w prawie wykroczeń. Model ustawowy i praktyka*, Warszawa 2004, s. 186.

⁵⁰ Ogółem w postępowaniu przyspieszonym orzeczono 169 524 kar grzywny. Informacja o realizacji..., AAN KC PZPR LI/118, s. 54–55.

o charakterze „politycznym”. W przypadku tego rodzaju wykroczeń orzekanie surowych grzywien oznaczało w praktyce stosowanie „ukrytego aresztu”. W przeciągu 1982 r. wykonano 11,7% kar aresztu zastępczego, co oznaczało pozbawienie wolności 18 671 sprawców wykroczeń⁵¹. Brak kontroli sądowej tego rodzaju orzeczeń skutkowało utrzymywaniem ich w mocy przez kolegia drugiej instancji, chociażby w przypadku odwołań wnoszonych przez ukaranych grzywną uczestników demonstracji ulicznych z 31 sierpnia 1981 r. Znacznie większym obiektywizmem wykazały się sądy rejonowe, które, po rozpoznaniu 91 spraw zakończonych orzeczeniem zasadniczej kary aresztu, w 16 przypadkach wydały rozstrzygnięcia o niewinnieniu z powodu braku dostatecznych dowodów winy⁵².

5. Zakończenie

W okresie od 13 grudnia 1981 r. do 31 grudnia 1982 r. kolegia ukarały 223 543 osoby za wykroczenia przybierające postać naruszenia rygorów stanu wojennego⁵³. Zdaniem ministra spraw wewnętrznych Czesława Kiszcza kolegia dobrze wywiązały się z powierzonego im przez władze zadania, gdyż „wniosły istotny wkład w normalizowanie się sytuacji w kraju, przyczyniając się swoim orzecznictwem do przezwyciężenia anarchii i rozprężenia”⁵⁴. Rozpatrywane przez kolegia nowe stany faktyczne wykroczeń z dekretu o stanie wojennym miały charakter naruszeń prawa o charakterze porządkowym, gdyż dotyczyły nieprzestrzegania tzw. godziny milicyjnej czy braku dokumentu tożsamości w miejscu publicznym. Znacznie rzadziej do kolegiów trafiały wnioski o ukaranie za wykroczenia popełniane przez sprawców wyrażających otwarcie swój sprzeciw przeciwko polityce władz komunistycznych czy też okazujących poparcie dla działającej w podziemiu Solidarności. Tego rodzaju sprawom MSW przypisywało charakter polityczny, nakazując podległym kolegiom zdecydowanie zwalczanie wszelkich przejawów oporu społecznego. Surowe kary orzekano nawet za podniesienie do góry ręki z palcami w kształcie „V” czy też noszenie

⁵¹ J. Szumski, *Środki penalne w polskim prawie wykroczeń na tle doświadczeń praktyki*, Warszawa 1995, s. 164.

⁵² Informacja o realizacji..., AAN KC PZPR LI/118, s. 56.

⁵³ M. Stanowska, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach rehabilitacyjnych w latach 1988–1991*, Archiwum Kryminologii 1993/XIX, s. 140.

⁵⁴ *List Ministra Spraw Wewnętrznych Czesława Kiszcza do członków kolegiów do spraw wykroczeń*, ZW 1982/3, s. 2.

mikroskopijnej odznaki „Solidarności”⁵⁵, przypisując tego rodzaju czynom znaczny stopień społecznej szkodliwości⁵⁶.

Nadanie polityce karnej w sprawach o wykroczenia o podłożu politycznym typowo represyjnego oblicza miało na celu zastraszenie społeczeństwa i utrzymanie obywateli w posłuchu wobec władzy komunistycznej. Orzekane przez kolegia surowe kary stanowiły dopełnienie represji stosowanej wobec sprawców przestępstw politycznych przez sądy. Takie wykroczenia jak uczestnictwo w strajku lub akcji protestacyjnej czy też udział w demonstracjach ulicznych były rozpatrywane w trybie postępowania przyśpieszonego i z reguły karane aresztem zasadniczym lub wysoką grzywną podlegającą zamianie na areszt zastępczy. W okresie stanu wojennego areszt zastępczy był orzekany na tyle często, iż podsumowując rok 1982 r. DSA MSW odnotowało ponad dwukrotny wzrost zakresu stosowania tej kary⁵⁷. Zapoczątkowana w okresie stanu wojennego tendencja do nadużywania aresztu zastępczego będzie cechować orzecznictwo kolegiów dekady lat osiemdziesiątych⁵⁸. W 1983 r. w więzieniach przebywało czterokrotnie, a rok później już sześciokrotnie więcej sprawców odbywających karę aresztu zastępczego niż ukaranych aresztem zasadniczym⁵⁹. Zakres stosowania aresztu zastępczego rósł w tak dużym tempie, iż MSW za-

⁵⁵ Przykładem może być orzeczenie wydane 30 września 1982 r. przez kolegium ds. wykroczeń w Żywcu, które „ukarało grzywną Irenę Kruszyńską, za to, że dekorując z okazji procesji kościelnej okno swojego mieszkania umieściła tam również małą odznakę NSZZ „Solidarność”. Wymierzając grzywnę w wysokości odpowiadającej miesięcznym zarobkom ukaranej kolegium uznało, iż „wina Pani Kruszyńskiej jest bezsporna, bo się przyznała, a szkodliwość tego czynu polega na świadomym lekceważeniu obowiązującego prawa”, *Kolegia ds. wykroczeń w PRL...*, s. 11.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 20.

⁵⁷ O ile w 1981 r. orzeczono 76 837 grzywnien podlegających zmianie na areszt zastępczy, to w kolejnym roku liczba ta wzrosła do 159 748. W 1982 r. odnotowano zwiększenie zakresu stosowania aresztu zastępczego o 82 911 przypadków. **J. Lewiński**, *Orzecznictwo kolegiów do spraw wykroczeń w 1982 r. ...*, s. 3.

⁵⁸ Podsumowując orzecznictwa w sprawach o wykroczenia w 1983 r. DSA MSW stwierdziło, iż „najczęściej zastępczą karę aresztu orzekano w postępowaniu przyśpieszonym, dającym możliwość orzeczenia tej kary nie na wypadek nieściągalności grzywny, lecz na wypadek nieuiszczenia jej niezwłocznie po ogłoszeniu orzeczenia – pod rygorem osadzenia ukaranego w zakładzie karnym bezpośrednio po rozprawie”. W 1983 r. 31% grzywnien powyżej 4000 złotych (od tej kwoty możliwe było stosowanie aresztu zastępczego) zostało orzeczonych z zamianą na areszt zastępczy. **J. Lewiński**, *Orzecznictwo kolegiów do spraw wykroczeń w 1983 r.*, ZW 1984/2, s. 9–10.

⁵⁹ W 1983 r. zostało pozbawionych wolności czterokrotnie więcej sprawców wykroczeń ukaranych grzywną podlegającą zamianie na areszt zastępczy niż sprawców, wobec których kolegia zastosowały areszt zasadniczy. *Kolegia ds. wykroczeń w PRL...*, 4.

przeszło w 1985 r. publikować statystyki dotyczące liczby orzeczonych grzywien, podlegających zamianie na areszt zastępczy⁶⁰. Odejście od wyznaczonego w okresie stanu wojennego represyjnego kierunku polityki karnej w sprawach o wykroczenia na rzecz liberalizacji orzecznictwa kolegiów nastąpi na fali przemian społeczno-politycznych schyłku dekady lat osiemdziesiątych.

Bibliografia

Akty prawne

- Dekret Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. nr 29, poz. 154).
- Dekret Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1982 r. o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego (Dz.U. nr 20, poz. 156).
- Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie zezwoleń na zmianę miejsca pobytu w czasie obowiązywania stanu wojennego oraz zasad i trybu postępowania w tych sprawach (Dz.U. nr 29, poz. 164).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1981 r. w sprawie wprowadzenia powszechnego obowiązku wykonywania pracy w czasie obowiązywania stanu wojennego (Dz.U. nr 32, poz. 187).
- Uchwała Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa (Dz.U. nr 29, poz. 155).
- Uchwała Rady Państwa z dnia 19 grudnia 1982 r. w sprawie zawieszenia stanu wojennego (Dz.U. nr 42, poz. 275).
- Uchwała Rady Państwa z dnia 20 lipca 1983 r. w sprawie zniesienia stanu wojennego (Dz.U. nr 39, poz. 178).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. nr 12, poz. 116).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. nr 12, poz. 114).
- Ustawa z dnia 31 lipca 1981 r. o kontroli publikacji i widowisk (Dz.U. nr 20, poz. 99).
- Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz.U. nr 16, poz. 125).
- Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie okresowego ograniczenia ruchu lotniczego w przestrzeni powietrznej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. nr 30, poz. 274).

Archiwalia

Archiwum Akt Nowych, zespół akt KC PZPR, sygn. teczki LI/118.

---

⁶⁰ J. Szumski, *Główne kierunki polityki karnej realizowanej przez kolegia do spraw wykroczeń w latach 1972–1989*, Archiwum Kryminologii 1993/XIX, s. 113.

Inne publikacje

- Kolegia ds. wykroczeń w PRL (rozwiązania ustawowe i praktyka)*. Broszura opracowana i wydana staraniem Komisji Interwencji i Praworządności NSZZ „Solidarność” oraz Małopolskiego Komitetu Walki o Praworządność, Warszawa–Kraków 1987.
- List Ministra Spraw Wewnętrznych Czesława Kiszczaaka do członków kolegiów do spraw wykroczeń*, Zagadnienia Wykroczeń 1982, nr 3.

Opracowania

- Bareja Czesław**, *Działalność kolegium w warunkach stanu wojennego*, Zagadnienia Wykroczeń 1982/1–2, s. 11–14.
- Bojarski Tadeusz**, *Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń na tle rozwiązań europejskich*, Annales UMCS, Sectio G 1993/XL, s. 21–30.
- Chrustowski Tadeusz**, *Prawo karne stanu wojennego*, w: Feliks Prusak (red.), *Prawo stanu wojennego*, Warszawa 1982, s. 111–135.
- Jakubowska-Hara Jolanta**, *Grzywna w prawie wykroczeń. Model ustawowy i praktyka*, Warszawa 2004.
- Jankowski Zbigniew, Kalinowski Piotr, Kubiak Rafał**, *Postępowania szczególne w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w okresie obowiązywania stanu wojennego (Komentarz do dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r.)*, Warszawa 1982.
- Kozłowska Halina**, *Kontrola publikacji i widowisk w okresie stanu wojennego*, Zagadnienia Wykroczeń 1982/1–2, s. 31–36.
- Lewiński Janusz**, *Orzecznictwo kolegiów do spraw wykroczeń w 1982 r.*, Zagadnienia Wykroczeń 1983/2, s. 1–6.
- Lewiński Janusz**, *Orzecznictwo kolegiów do spraw wykroczeń w 1983 r.*, Zagadnienia Wykroczeń 1984/2, s. 2–12.
- Lewiński Janusz**, *Prawo o wykroczeniach w okresie stanu wojennego*, Zagadnienia Wykroczeń 1982/1–2, s. 25–30.
- Łysko Marcin**, *Kształtowanie polityki karnej w sprawach o wykroczenia przez aparat administracji Polski Ludowej*, w: Tatiana Bykowa, Artur Górak, Jacek Legieć (red.), *Dzieje biurokracji*, t. VIII, Lublin 2018, s. 169–188.
- Łysko Marcin**, *Zasady obsady personalnej kolegiów karno-administracyjnych Polski Ludowej*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2013/XII, s. 321–349.
- Marek Andrzej**, *Problemy reformy polskiego prawa wykroczeń*, w: Zbigniew Cwiąkański, Maria Szewczyk, Stanisław Waltoś, Andrzej Zoll (red.), *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994, s. 191–210.
- Melezini Mirosława**, *Prawo karne stanu wojennego*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2005/III, s. 115–135.
- Nowak Tadeusz**, *Postępowanie przyspieszone w okresie stanu wojennego*, Zagadnienia Wykroczeń 1982/3, s. 47–53.
- Pocztarek Ryszard, Kurowski Edward**, *Zwalczanie niektórych wykroczeń w okresie stanu wojennego przez funkcjonariuszy MO*, Zagadnienia Wykroczeń 1982/6, s. 8–18.
- Prusak Feliks**, *Proces karny stanu wojennego*, w: Feliks Prusak (red.), *Prawo stanu wojennego*, Warszawa 1982, s. 136–161.
- Siarkiewicz Kazimierz**, *Kształtowanie się ustroju kolegiów*, Zagadnienia Wykroczeń 1977/4–5, s. 31–46.

Siewierski Mieczysław, Lewiński Janusz, Leoński Zbigniew, Gościcki Jerzy, *Komentarz do kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz do ustawy o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń*, Warszawa 1973.

Smereczański Jan, *Mija kolejna kadencja*, Zagadnienia Wykroczeń 1982/4–5, s. 3–8.

Stanowska Maria, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach rehabilitacyjnych w latach 1988–1991*, Archiwum Kryminologii 1993/XIX, s. 133–164.

Szumski Jerzy, *Główne kierunki polityki karnej realizowanej przez kolegia do spraw wykroczeń w latach 1972–1989*, Archiwum Kryminologii 1993/XIX, s. 107–131.

Szumski Jerzy, *Środki penalne w polskim prawie wykroczeń na tle doświadczeń praktyki*, Warszawa 1995.

Śpiewak Zbigniew, *Pojęcie strajku i akcji protestacyjnej w prawie o wykroczeniach*, Zagadnienia Wykroczeń 1982/3, s. 54–59.

Śpiewak Zbigniew, *Sprawy o wykroczenia w okresie zawieszenia stanu wojennego*, Zagadnienia Wykroczeń 1983/1, s. 13–18.

Zawistowski Andrzej, *Bilety do sklepu. Handel reglamentowany w PRL*, Warszawa 2017.

Marcin ŁYSKO

ACTIVITIES OF BOARDS ADJUDICATING ON MISDEMEANOURS DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW

(Summary)

During the period of martial law (December 13, 1981 – December 30, 1982), the scope of competences of boards adjudicating on misdemeanours has significantly expanded. The decree on martial law established new facts regarding violations of martial law and increased penalties for a number of offenses. All cases of the most serious misdemeanours were resolved under an accelerated procedure, which did not secure the rights of the accused person. High fines subject to immediate conversion to substitute detention were ruled especially in cases of misdemeanours, to which the supervising boards adjudicating on misdemeanours the Ministry of Home Affairs attributed political character. Severe punishment of perpetrators of such offenses as participation in a strike action or participation in street demonstrations was aimed at intimidating the society and making citizens obey the communist authorities.

Keywords: misdemeanour law; decree on martial state; accelerated procedure; substitute detention